

OD REDAKCJI

EDITOR'S NOTE

Szanowni Państwo!

Pięćdziesiąty trzeci tom czasopisma *Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej* stanowi ważny głos w toczącej się obecnie debacie społecznej i akademickiej na temat roli pedagoga specjalnego oraz kierunków rozwoju dyscypliny naukowej pedagogiki specjalnej. W dobie dynamicznych przemian społecznych, kulturowych i systemowych – takich jak: wdrażanie edukacji włączającej, postępująca różnorodność społeczeństwa oraz redefinicja granic między zawodami pomocowymi – konieczne staje się ponowne przemyślenie tożsamości zawodowej pedagoga specjalnego. Współczesne ujęcia inkluzji, które przekraczają ramy wyłącznie edukacyjne, wymagają od pedagogów specjalnych kompetencji wielowymiarowych, elastyczności działania oraz gotowości do współpracy w interdyscyplinarnych zespołach. Tym samym zmienia się również sposób postrzegania podmiotu wspomagane go – nie jako jednostki wyłącznie „potrzebującej”, lecz jako osoby osadzonej w dynamicznym kontekście społecznym, kulturowym i emocjonalnym, współkształtującej relacje wsparcia.

Wielość podejmowanych w tym numerze tematów – od kwestii tożsamości, przez modele wsparcia, aż po codzienne doświadczenia osób funkcjonujących w zróżnicowanych przestrzeniach społecznych – stanowi nie tylko odzwierciedlenie złożoności współczesnych wyzwań pedagogiki specjalnej, lecz także odpowiedź na potrzebę jej redefinicji jako dyscypliny interdyscyplinarnej, otwartej i responsywnej. W 53. tomie czasopisma *Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej* daje się bowiem zauważyć kilka wyraźnych linii tematycznych i analogii, które łączą ze sobą artykuły – mimo różnorodności podejmowanych zagadnień, autorzy skupiają się wokół wspólnych problemów i wartości.

Wspólnym mianownikiem artykułów autorstwa Marty Wilczyńskiej-Zgrzebnej, Alicji Pomian oraz Agnieszki Żabińskiej jest konsekwentne **akcentowanie potrzeby uznania osób z niepełnosprawnościami za podmioty własnego życia** – zdolne do podejmowania decyzji, wyrażania preferencji oraz aktywnego uczestnictwa w przestrzeni społecznej.

W artykule Marty Wilczyńskiej-Zgrzebnej, poświęconym zawodowi asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością, wyraźnie zaznaczona zostaje zasada niewyřeczania, czyli unikania przejmowania czynności, które osoba wspomagana może wykonać samodzielnie. Autorka, analizując wypowiedzi użytkowników usług asystenckich, podkreśla, że prawidłowo realizowana asystentura nie tylko zwiększa autonomię i samoocenę beneficjentów, lecz również zmniejsza ich społeczną izolację. Wsparcie to nie polega na ubezwłasnowolnieniu, ale na budowaniu przestrzeni, w której osoba z niepełnosprawnością może wzmacniać swoją sprawczość.

Analogiczne podejście prezentuje Alicja Pomian, która opisuje model zatrudnienia wspomaganeego, koncentrując się na roli trenera pracy. Trener – jako profesjonalista – nie „prowadzi za rękę”, lecz towarzyszy w procesie dochodzenia do samodzielności zawodowej, dostosowując poziom wsparcia do indywidualnych możliwości i celów osoby z niepełnosprawnością intelektualną. W artykule zostaje podkreślona rola organizacji pozarządowych jako podmiotów umożliwiających pełniejsze uczestnictwo w rynku pracy, co jednoznacznie wiąże się z inkluzją społeczną i wzmacnianiem niezależności życiowej.

Z kolei tekst Agnieszki Żabińskiej, oparty na analizie biografii artysty z niepełnosprawnością sprzężoną, wnosi cenną perspektywę z obszaru twórczości jako formy samorealizacji. W centrum narracji znajduje się nie deficyt czy cierpienie, lecz proces stawania się osobą poprzez sztukę, wspierany przez znaczące osoby i instytucje. Artysta – mimo ograniczeń wzrokowych i intelektualnych – nie jest postrzegany jako bierny odbiorca wsparcia, lecz jako twórca własnej drogi życiowej. Takie ujęcie staje się ważnym kontrapunktem dla nadal dominujących narracji opartych na zależności i opiece.

Wszystkie trzy artykuły, choć osadzone w różnych kontekstach (asystentura, zatrudnienie, twórczość), wspólnie przyczyniają się do przesuwania akcentów w pedagogice specjalnej – od modelu opiekuńczego ku modelowi partnerskiemu, w którym tożsamość osoby z niepełnosprawnością nie jest definiowana przez deficyt, lecz przez potencjał, relacyjność i społeczny udział. Natomiast artykuł Justyny Żulewskiej-Wrzosek, Adriany Małż oraz Przemysława Richtera, poświęcony seksualności kobiet z niepełnosprawnością, dopełnia ten obraz, ukazując podmiotowość w obszarze często wykluczonym z debaty naukowej – a zarazem fundamentalnym dla osobistego i społecznego samookreślenia. Ujmuje bowiem seksualność nie jako tabu, lecz jako integralny element tożsamości – co łączy się z ujęciem osób z niepełnosprawnością jako podmiotów zdolnych do wyrażania potrzeb i wyborów.

Analogicznie, w artykułach Grzegorza D. Stunży oraz Małgorzaty Moszyńskiej w centrum uwagi znajduje się **proces konstruowania tożsamości**, rozumianej jako dynamiczne, refleksyjne zmaganie się jednostki z własną odmiennością,

złożonością codzienności oraz wyzwaniem stawianymi przez otoczenie społeczne. Obie prace – choć odmienne metodologicznie i osadzone w różnych kontekstach – ukazują osobę z niepełnosprawnością / neuroróżnorodnością jako aktywny podmiot autorefleksji i samorozwoju.

W autoetnograficznym studium Grzegorza D. Stunży, będącym zapisem doświadczeń ojca edukującego dziecko z afazją, ADHD i niepełnosprawnością intelektualną w warunkach domowych, tożsamość rodzica - edukatora jest budowana w oparciu o tożsamość dziecka jako ucznia wspieranego poza formalnym systemem edukacji. Kluczowym wątkiem jest tu osobista i rodzinna narracja „stawania się” w relacji z technologią, szczególnie z narzędziami generatywnej sztucznej inteligencji. Refleksyjny wymiar tego doświadczenia dotyczy zarówno przemian w sposobie uczenia się dziecka, jak i ewolucji roli dorosłego – nie jako autorytarnego nauczyciela, lecz jako towarzysza, przewodnika i kreatora środowiska uczenia się, w którym podmiotowość dziecka jest chroniona i wspierana.

Natomiast w pracy Małgorzaty Moszyńskiej, będącej fenomenologiczną analizą narracji mężczyzny z zespołem Aspergera, otrzymującego diagnozę dopiero w dorosłości, tożsamość jawi się jako wieloletni proces rekonstruowania własnego życia w świetle nowych znaczeń. Diagnoza staje się tu punktem zwrotnym, który umożliwia narratorowi reinterpretację przeszłości i zrozumienie dotychczas niezrozumiałych doświadczeń społecznych. Przebieg narracji ujawnia zgodność między życiem przeżywanym a opowiedzianym, wskazując na wykształcone strategie adaptacyjne oraz potrzebę bycia widzianym i rozumianym w zgodzie z własną neuroatypowością.

Oba teksty łączy głęboka wrażliwość na procesy tożsamościowe zachodzące w przestrzeni nienormatywności, przy jednoczesnym odejściu od narracji medykaliżujących czy deterministycznych. Autorzy ukazują jednostki jako osoby rozwijające się w sposób złożony, świadomy i relacyjny – osadzone w swoich kontekstach rodzinnych, edukacyjnych i społecznych. To ujęcie doskonale koresponduje z nowoczesnymi koncepcjami pedagogiki specjalnej, w których tożsamość nie jest przypisana, lecz negocjowana i budowana w dialogu ze światem.

Motyw środowiska jako przestrzeni wsparcia oraz obecności osób znaczących jako katalizatorów zmiany stanowi wyraźną oś tematyczną w artykułach autorstwa Agnieszki Żabińskiej, Małgorzaty Piechowicz-Bogaczyk, Agaty Szewczyk i Anny Jankowskiej, a także Ewy Banasiak-Macherskiej. Wszystkie te teksty – choć osadzone w różnych kontekstach – ukazują, że procesy rozwojowe, edukacyjne czy terapeutyczne nie dokonują się w izolacji, lecz są głęboko osadzone w relacjach międzyludzkich, nacechowanych empatią, ciągłością i uważnością.

Również we wspomnianym wcześniej tekście Agnieszki Żabińskiej podkreślona została rola nauczycieli, terapeutów oraz instytucji wspierających jako punktów zwrotnych w drodze do samorealizacji. Narracja twórcy nie skupia się

na deficycie, ale na tym, co możliwe – dzięki ludziom, którzy zobaczyli w nim potencjał, a nie wyłącznie niepełnosprawność. To właśnie osoby znaczące umożliwiły budowanie tożsamości artysty, a nie wyłącznie „podopiecznego”.

Podobnie, w artykule Małgorzaty Piechowicz-Bogaczyk, opartym na wywiadach narracyjnych z kobietami w kryzysie bezdomności, środowisko schroniska – choć naznaczone instytucjonalnością – okazuje się nie tylko miejscem przetrwania, ale i przestrzenią relacyjnego wsparcia. Autorka wskazuje, że codzienność tych kobiet kształtowana jest w dużej mierze przez interakcje z pracownikami placówek, innymi mieszkankami i osobami, które oferują pomoc – niekiedy bardziej symboliczną niż praktyczną, ale zawsze istotną z perspektywy tożsamości i poczucia godności. Także w analizach Edyty Osękowskiej, Natalii Malik, Magdaleny Skalny oraz Malwiny Dębek oraz Justyny Żulewskiej-Wrzosek, Adrianu Małż oraz Przemysława Richtera, odnajdujemy potwierdzenie, że obecność zaangażowanych dorosłych – nauczycieli, rodziców, specjalistów – jest warunkiem koniecznym dla uruchomienia procesów edukacyjnych, emocjonalnych czy rozwojowych.

Natomiast w artykule Agaty Szewczyk i Anny Jankowskiej przedstawiona została działalność drużyny harcerskiej „Nieprzetartego Szlaku” w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym – jako model pedagogiki relacyjnej, w której wychowawczynie, instruktorki i same harcerki tworzą wspólnotę opartą na wartościach, odpowiedzialności i współuczestnictwie. Harcerstwo staje się tu nie tylko formą organizacji czasu wolnego, lecz przede wszystkim narzędziem budowania więzi i wspólnoty opartej na zaufaniu, która umożliwia wychowankom zmianę perspektywy i podejmowanie prób przekraczania dotychczasowych ograniczeń.

W artykułach autorstwa Grzegorza D. Stunży oraz Magdaleny Harmacińskiej-Kowalewskiej i Dominiki Gwiazdowskiej szczególną uwagę zwrócono na **wyzwania i szanse związane z zastosowaniem nowoczesnych technologii edukacyjnych w pracy z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**. Oba teksty – osadzone odpowiednio w perspektywie autoetnograficznej i studium przypadku – uwypuklają, że skuteczność technologii nie zależy wyłącznie od jej dostępności, lecz od umiejętności jej świadomego i elastycznego wykorzystania przez dorosłych. Kluczową kategorią staje się tu personalizacja – zarówno treści, jak i form kontaktu, umożliwiająca dostosowanie oddziaływań do indywidualnego profilu dziecka. W tym ujęciu technologia nie zastępuje relacji, ale może ją wspierać – o ile pozostaje osadzona w kontekście uważnej obecności rodzica czy nauczyciela. Natomiast studium przypadku dziecka z ASD autorstwa Edyty Osękowskiej, Natalii Malik, Magdaleny Skalny oraz Malwiny Dębek ukazują konkretne formy wsparcia edukacyjnego, co doskonale wpisuje się w refleksję nad edukacją dzieci z SPE. Choć nie koncentruje się bezpośrednio na technologii,

potwierdza wagę indywidualizacji, planowania i zaangażowania zespołu specjalistów oraz rodziny.

Wyraźną cechą tego tomu jest **obecność badań osadzonych w indywidualnych biografiach i doświadczeniach jednostkowych**. Artykuły Małgorzaty Moszyńskiej, Agnieszki Żabińskiej, Ewy Banasiak-Macherskiej oraz Małgorzaty Piechowicz-Bogaczyk ukazują potencjał poznawczy, etyczny i humanistyczny narracji biograficznej jako metody badawczej w pedagogice specjalnej. Autorzy wnikliwie rekonstruują mikroświaty osób funkcjonujących na styku niepełnosprawności i różnorodnych wymiarów codzienności: edukacyjnej, artystycznej, terapeutycznej czy marginalizowanej społecznie. Tego rodzaju ujęcia nie tylko czynią widzialnymi historie i tożsamości, które często unykają uwadze systemu, ale również budują bardziej empatyczny obraz rzeczywistości osób wspomaganych, pozwalając na głębsze rozumienie ich perspektyw.

Wspólnym mianownikiem zgromadzonych tekstów jest przekonanie, że pedagogika specjalna rozwija się najpełniej tam, gdzie spotyka się z realnym życiem, potrzebami i opowieściami osób, których dotyczy. To, co wybrzmiewa szczególnie mocno w pięćdziesiątym trzecim tomie Niepełnosprawności. Dyskursach Pedagogiki Specjalnej to apel o uważność, podmiotowość i relacyjną etykę wsparcia – wartości, które mogą i powinny wyznaczać kierunek przyszłych działań badawczych, edukacyjnych i praktycznych. Zapraszam do lektury.

Joanna Doroszuk
Redaktorka naukowa tomu